

УДК 378.011.3-051:81'243]:159.947.5

© О. О. Волосожар, 2015 р.

О. О. Волосожар (м. Київ)

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СПЕЦИФІКИ СТАНОВЛЕННЯ МОТИВАЦІЇ УЧІННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті автором проаналізовано феномен поняття «мотивація учіння», дослідження вчених у рамках означеної проблеми, описано основні види мотивації учіння, вивчено чинники та умови, сприятливі для формування мотивації в процесі учіння майбутніх вчителів іноземної мови, значущість іноземної мови в житті особистості, досліджено психологічні аспекти самостійного вивчення іноземної мови.

Ключові слова: мотивація, мотив, іноземна мова, чинники, фактори, студент, майбутні викладачі, психологія.

В статье автором проанализировано феномен понятия «мотивация учения», исследования ученых в рамках этой проблемы, описаны основные виды мотивации учения, изучено факторы и условия, благоприятствующие формированию мотивации в процессе учения будущих учителей иностранного языка, значимость иностранного языка в жизни личности, исследованы психологические аспекты самостоятельного изучения иностранного языка.

Ключевые слова: мотивация, мотив, иностранный язык, факторы, студент, будущие преподаватели, психология.

In the article the author analyzed phenomenon of the concept of "learning motivation", researches of scientists within the abovementioned problem described the main types of learning motivation, studied factors and conditions favorable for the formation of motivation in the process of learning of future foreign language teachers, the importance of foreign language in life of the person, investigated independent aspect of learning a foreign language.

Key words: motivation, motive, foreign language, factors, student, future teachers, psychology.

Постановка проблеми. На сьогодні знання іноземної мови є одним з ключових джерел успішності й професійної ефективності майбутнього вчителя. Включення системи вітчизняної освіти до Болонського процесу, розширюючи можливості для особистісного зростання студентської молоді, породило нові освітні перспективи й глобалізаційні виклики конкурентного суспільства, а володіння іноземною мовою поступово із соціально значущості характеристики, стало життєвою необхідністю для майбутніх фахівців європейсько-орієнтованого вітчизняного простору. Водночас, соціально-психологічна роль вчителя іноземної мови набула нових аксіологічних аспектів.

Теоретико-емпіричне вивчення проблеми специфіки засвоєння іноземної мови особистістю засвідчило про те, що ключова роль в цьому процесі належить мотивації учіння особистості. Вченими доведено, що успішність запам'ятовування іноземних понять, синтаксису та орфографії, а також, ефективність використання іноземної мови в повсякденному вжитку прямо пропорційна рівню розвитку мотивації особистості до засвоєння предмету [1, 4, 5, 13].

З огляду на вище зазначене однією з центральних проблем психолого-педагогічної науки, на нашу думку, виступає дослідження мотивації учіння студентів майбутніх вчителів англійської мови, з точки зору її впливу на підвищення рівня ефективності навчально-професійної діяльності останніх. А детальне вивчення та встановлення чинників мотивації учіння студентів сприятиме розробці нових психолого-педагогічних технологій оволодіння іноземною мовою з метою підвищення їхньої успішності в процесі навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню феномену мотивації учіння майбутніх вчителів іноземної мови приділяли увагу у своїх наукових дослідженнях психологи,

педагоги а саме: О.Л.Біган, С.У.Гончаренко, Г.О.Дацун, О.О.Заболотська, Т.И.Загоруйко, С.С.Занюк, О.Ф.Курочкіна, Е.П.Ільїн, І.Б.Красноголова, Т.М.Меденцова, П.М.Якобсон та ін.

Досліджено, що саме мотивація виступає провідним чинником регулювання поведінки та діяльності особистості. Це динамічне особистісне утворення, що змінюється відповідно до власних диспозицій, уподобань та переконань й залежить від ситуаційних чинників і поставлених завдань [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У контексті дослідження психологічних мотивів учбової діяльності особлива увага приділялася вивченню закономірностей її формування у майбутніх вчителів іноземної мови.

Зауважимо, що аналіз практики викладання англійської мови як фахової дисципліни у вищому навчальному закладі засвідчив, що у наукових доробках, які використовуються в процесі оволодіння іноземною мовою, недостатньою мірою враховується роль і значення специфіки мотивації учіння студентів - майбутніх вчителів іноземної мови, не розкриті межі її впливу на процес їхнього навчання, міра та характер взаємозв'язку мотиваційної готовності до засвоєння знань та оволодіння способами такого засвоєння з конкретними методичними прийомами тощо.

Беручи до уваги той факт, що психологічні чинники мотивації вивчення різних навчальних предметів будуть дещо відрізнятися, а також зважаючи на все зростаючу значущість і цінність англійської мови як провідного засобу міжнародної комунікації, недостатню вивченість мотиваційного боку процесу учіння студентів, ми спрямували свої зусилля на дослідження мотивації учіння майбутніх вчителів англійської мови саме цього предмета як профільної дисципліни у вищому навчальному закладі.

Аналіз теоретичних джерел дає підстави стверджувати, що недостатньо вивченими залишаються саме психологічні чинники мотивації учіння майбутніх вчителів іноземної мови.

Формулювання цілей статті. Метою презентованої статті є теоретичний аналіз наукових досліджень у галузі проблеми мотивації учіння майбутніх вчителів іноземної мови.

Виклад основних результатів дослідження. Вивчення природи мотивації та перші спроби тлумачення цього поняття можна знайти ще у працях філософів Древньої Греції і Древнього Риму, які уявляли людину унікальною істотою, не маючої нічого спільного з тваринами і намагалися пояснити мотивацію поведінки людини через її розумово-вольові якості. Сучасні вчені трактують поняття мотивації як: систему мотивів або стимулів, які спонукають людину до конкретних форм діяльності або поведінки; результат переробки впливів та відношення до цих впливів, які пов'язані з особливостями життєвих настанов, бажань та інтересів людини тощо [14; 2]. Мотивацію також трактується як «ключ» до опису глибинного розуміння особистості й індивідуальних відмінностей, прагнення до цільового стану та підкріплення, що міститься в очікуванні певної, раніш пережитої зміни, в афективно значущій ситуації, виокремлюючи певні емоції, а саме, надії, страху, розчарування, полегшення та ін.

Про існування позитивної та негативної мотивації зазначав С.С.Занюк. Під негативною вчений розумів «спонукування», яке може бути викликане розумінням деяких незручностей чи покарань у випадку невиконання діяльності. А позитивна мотивація виступає чинником досягнення певних цілей, які сприяють самореалізації особистості в процесі життєдіяльності [6].

Основною умовою формування необхідних мотивів учіння І.Б. Красно-голова вважала спеціально організовану навчальну діяльність, побудовану з врахуванням положень особистісно-діяльнісного підходу. Для цього організація навчання англійської мови має здійснюватися з максимальним урахуванням минулого досвіду студента, його індивідуальних і вікових особливостей та організовуватись як мовленнєва навчальна діяльність суб'єкта [8].

Таким чином, можна зазначити, що мотивація виступає стимулом, сприяння людині в досягненні певного очікуваного стану чи поставленої мети. З аналізу наукового матеріалу наше розуміння поняття мотивація є процесом спонукування особистості до здійснення тих чи інших дій,

вчинків, який є досить складним актом та вимагає аналізу й оцінки альтернатив вибору та прийняття нею рішень.

Оволодіння професійними знаннями та вміннями відбувається лише через організацію особистістю власної пізнавальної діяльності. Передати знання неможливо, ними можна лише оволодіти, можна опанувати, привласнити, зробити своїми або засвоїти. Тобто для того, щоб оволодіти певними знаннями, в нашому випадку іноземною мовою, особистість має бути вмотивованою до процесу учіння.

Вивчення проблеми особистісного учіння має довгу історію. Однією з перших концепцій учіння є концепція Я.А. Коменського. Вчений розумів учіння як набуття знань з різних дисциплін, вміння розв'язувати різні задачі, вміння виконувати дії з використанням знань. І.Ф. Герbart, В.А. Дістервег характеризували процеси учіння як засвоєння знань, здобуття знань, умінь та навичок з різних наукових дисциплін та розвиток як вдосконалення пізнавальних процесів. В.В. Давидов називав процес набуття здібностей розвитком, а набуття знань, умінь та навичок - учінням та учбовою діяльністю і підтримував розрізнення психологами «ефекту засвоєння» понять та умінь та «ефекту розвитку». Д.Б. Ельконін аналізував учбову діяльність учнів як одну із форм учіння. Учіння більш широке поняття і може відбуватися у різних видах діяльності, але лише у власній учбовій діяльності оволодіння знаннями, вміннями та навичками виступає як основна мета і головний результат діяльності. В учінні, що відбувається в інших видах діяльності, засвоєння виступає як побічний продукт [9].

Учіння - це особлива форма соціальної активності суб'єкта взаємодії з реальними суб'єктами та об'єктами навколишньої дійсності, регуляції систем суб'єкта згідно з програмами виконання певних завдань. Забезпечує саморегуляцію навчальної діяльності, яка відзначається почуттям відповідальності за навчальні досягнення, активністю і самостійністю застосування знань. Сам процес сприяє формуванню самосвідомості, самооцінки, вольових якостей, навичок самоконтролю, організації розумової діяльності, розвитку пізнавальних інтересів тощо. Це необхідний компонент будь-якої діяльності та засвоєння індивідом історичного досвіду. А також перебудовуються та формуються психологічні механізми, які є основою виникнення і розвитку здібностей, які, у свою чергу, стають важливим чинником розвитку учіння. Здібності до набуття знань є індивідуальними і виявляються, передусім, у здатності до складної інтелектуальної діяльності, результативність якої залежить від чутливості аналізаторних систем, стійкості нервової системи, пластичності кори головного мозку, компетентного дорослого оточення, суспільного статусу «інтелекту» [13].

Особливим в учбовій діяльності є те, що в ній засвоюються наукові знання і загальні способи дій, а ці способи дій або даються у готовому вигляді, або вони шукаються самостійно до розв'язання конкретних задач. Ця діяльність включає взаємозв'язані структурні компоненти, такі як: 1) учбові ситуації та задачі; 2) учбові дії; 3) дії контролю за процесом засвоєння; 4) дії оцінки ступеня засвоєння.

Враховуючи те, що в учінні засвоюються теоретичні знання, важливо підкреслити виділені вченими учбові дії, на основі яких відбувається засвоєння. Це, зокрема, такі дії, як виділення всезагальних відношень, провідних принципів; 2) моделювання цих відношень; 3) оволодіння способами переходу від всезагальних відношень до їх конкретизації і обернено від моделі до об'єкта і навпаки.

Г.П. Щедровицький як і В.В. Давидов, вважав неправильним розрізняти учіння та розвиток за видом досвіду, наприклад, в учінні здобуваються знання, а в розвитку - зміни у діяльності та способах міркування. На його думку, розвиток не можна звести до засвоєння досвіду, а всі процеси учіння, у яких відбуваються зміни в діяльності, краще називати формуванням [13].

Психологічна мотивація учіння зумовлена такими чинниками: властивостями того, хто навчається, специфікою навчального предмету, організацією педагогічного процесу, особливостями викладача та його відношенням до педагогічної діяльності. Варто зауважити, що студенти цінують у

викладачеві не тільки його глибокі знання, а й ставлення та любов до предмета, який він викладає. О.Л.Біган, вивчаючи проблему мотивації вивчення іноземної мови, також вказувала, що «велику роль у формуванні позитивного ставлення до предмета може відігравати сам викладач». Якщо стосунки між викладачем та студентом доброзичливі, довірливі, передбачають взаємодопомогу то позитивне ставлення до викладача переноситься на предмет. Якщо ж викладач «постійно демонструє відданість своїй справі, впевненість в успіху, віру в культурно-пізнавальну цінність предмета, це відразу передається студентам і стає джерелом мотивації навчання» [1]. Професіоналізм викладача як особистості – це якісна характеристика його як суб'єкта педагогічної праці, яка відображає високий рівень розвитку професійно-важливих і особистісно-ділових якостей, які забезпечують ефективність педагогічної діяльності. Рівень продуктивності діяльності викладача значною мірою залежить від його професійно-педагогічної спрямованості – сукупності стійких мотивів, потреб, інтересів, переконань, ціннісних орієнтацій, які виражають світогляд людини і спрямовують на досягнення певного результату.

Таким чином, можемо стверджувати, що особистісні властивості викладача також виступають значущим чинником у формуванні позитивної мотивації до вивчення іноземної мови у студентів.

Є.П.Ільїн здійснивши загально-психологічний аналіз внутрішніх і зовнішніх, соціальних і пізнавальних мотивів до оволодіння іноземною мовою, з'ясував, що в межах структури оптимальної мотивації учіння при вивченні іноземних мов, розгляд її структури як сукупності мотивів відповідає змістовній її стороні й рівню динаміки її вияву [7].

На даному етапі розвитку психолого-педагогічної науки однією з центральних проблем виступає дослідження мотивація учіння студентами іноземної мови, в нашому випадку, майбутніх вчителів іноземної мови. Успішність запам'ятовування іноземних понять, синтаксису та орфографії, а також, ефективність використання іноземної мови в повсякденному вжитку відповідає рівню розвитку мотивації особистості до засвоєння предмету та його взаємин з викладачем. Доведено, що рівень розвитку іншомовних здібностей при навчанні іноземній мові в цілому достатньо пов'язаний із рівнем мотивації до оволодіння іноземною мовою, особливо з такими його змістовними характеристиками, як внутрішні мотиви до учіння іноземної мови (емоційно-ціннісна, комунікативна мотивація). Це дозволило включити іншомовні здібності до моделі мотивації учіння в процесі вивчення іноземних мов, рівень сформованості яких оптимально визначати за розробленими нами показниками: 1) слухова чутливість, тобто здатність розрізнення, запам'ятовування звуків; 2) відношення «звук-символ», тобто співвідношення звуку з відповідним символом; 3) граматична здатність, або граматична чутливість, зокрема, уміння вивести граматичні правила з лінгвістичного матеріалу; 4) вербальна пам'ять [4].

У процесі вивчення іноземних мов професійна мотивація містить такі структурні компоненти як: прагнення отримати вищу освіту; інтерес до професії; професійно-пізнавальні мотиви (або прагнення в майбутньому стати компетентним фахівцем); внутрішньо-навчальні мотиви; прагматичні мотиви; здібності до оволодіння знаннями.

Суть внутрішніх мотивів полягає в задоволенні допитливості, інтересі до самого процесу вивчення іноземних мов, спілкуванні нею, отриманні нової інформації за допомогою мови. Внутрішні мотиви мають велике значення з двох причин: як джерело активності особистості, що впливає на успішність діяльності, і як чинник, що дозволяє виявити внутрішні резерви особистості для її розвитку, навчання і виховання, оскільки без наявності внутрішньої мотивації неможливий повноцінний розвиток особистості.

Не менш важливим є психологічний клімат у групі, адже це спільний результат діяльності групи людей, який проявляється в таких ефектах: індивідуальне самопочуття, роботи індивіда в колективі, думка та настрої групи. Особлива роль психологічному клімату в групі належить саме при вивченні майбутніми вчителями іноземної мови. Він залежить від специфіки спілкування між викладачем та групою студентів [5].

Аналіз літературних джерел дозволяє зазначити, що кожний із дослідників, які вивчають проблему мотивації учіння, пропонує свою більш-менш детальну структуру мотиваційної сфери суб'єкта учіння, підкреслюючи при цьому значення домінуючих мотивів. При цьому класифікації провідних спонук (так зване бажане або преферативне домінування) характеризуються значним розходженням.

Дослідження психологів виявили, що оволодіння способами пізнавальної діяльності має високий мотивуючий потенціал. Як один із шляхів реалізації цієї ідеї може виступати така організація навчального процесу, в умовах якої постійно підтримувався б та формувався інтерес до способів самостійного здобуття знань. Як різновид пізнавальної мотивації в процесі учіння англійської мови виділяється лінгвопізнавальна мотивація, яка полягає в позитивному ставленні тих, хто навчається, до самої мовної матерії та вивчення основних якостей мови. Визначають два шляхи її формування: опосередкований - через професійні та комунікативні мотиви та безпосередній, шляхом стимулювання

Одним із чинників успішності засвоєння іноземної мови є індивідуально-психологічні особистісні якості тих, кого навчають, які актуалізують і розвивають потенційні здібності суб'єктів учіння (комунікативні, емоційні та вольові), та сприяють вияву професійно-мовленнєвої індивідуальності студентів. Існують два основних психологічних типи володіння іноземною мовою, з яких один може бути названий інтуїтивно-чуттєвим, а інший – раціонально-логічним.

Науковцями виокремлено два типи оволодіння іноземною мовою і, зокрема іншомовним мовленням – комунікативний і некомунікативний, які відрізняються переважно ступенем активності та швидкості виконання завдань у ситуації напруженої роботи, динамікою співвідношення орієнтувальних, виконавських, контрольних дій, згорнутістю (розгорнутістю) мовленнєвої діяльності. Крім того доведено, що засвоєння іноземної мови на емоційному тлі сприяє більш якісному закріпленню й нагромадженню мовних і мовленнєвих засобів, більш активному здійсненню процесу автоматизації мовленнєвих навичок. Тільки емоційно забарвлене спілкування викликає особистісне ставлення з боку тих, хто навчається, стимулює інтерес і бажання опанувати іноземну мову [4].

Висновки. Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, можемо запропонувати власне визначення поняття «мотивація учіння» як сукупність спонук до вивчення конкретної дисципліни (в нашому випадку іноземної мови), які містять мотиваційні і не мотиваційні складові. Це вкрай важливий та необхідний фактор процесу учіння майбутніх викладачів іноземної мови, який регулює їх поведінку, діяльність та активність в процесі професійної підготовки. А детальне вивчення та встановлення чинників мотивації учіння студентів сприятиме розробці нових психолого-педагогічних технологій оволодіння іноземною мовою з метою підвищення їхньої успішності в процесі навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Література

1. Біган О. Л. Деякі аспекти мотивації вивчення іноземної мови / О. Л. Біган // Моделювання іншомовної мовленнєвої діяльності в контексті міжкультурної комунікації: міжвуз. наук.- практ. сем., 21-22 черв. 2007 р.: статті. – Луганськ, 2007. – С. 13-17.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Дацун О. Особистісна спрямованість вчителя як фактор формування позитивної навчальної мотивації учіння / О. Дацун // Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця : міжнар. наук.-практ. конф., 22-23 бер. 2007 р.: тези допов. – К., 2007. – Т. 1. – С. 70-71.
4. Заболотська О. О. Формування інтелектуальної, мотиваційної та емоційної сфер індивідуальності студентів у профільному навчанні іноземних мов / О. О. Заболотська // Наукові записки. Сер. Пед. і психол. – Вип. 12. – Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2005. – С. 20 – 22.

5. Загоруйко Т. И. Влияние психологии на интенсификацию процесса изучения иностранных языков [Текст] / Т.И. Загоруйко, О.Ф. Курочкина // Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. – 2011. – Випуск 2 (88). – С. 78-83.
6. Занюк С. С. Психология мотивации / С. С. Занюк. – К. : Эльга-Н ; Ника-Центр, 2002. – 352 с.
7. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы [Текст] / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2006. – 512 с.
8. Красногорова І.Б. Формування мотивів учіння студентів у процесі викладання англійської мови: автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01/І. Б. Красногорова. – К., 1999. – 22 с.
9. Меденцова Т.М. Аналіз понять «мотиви» та «мотивація навчання» особистості [електрон. ресурс] / Т.М. Меденцова // Народна освіта. – 2009. – 2009.-Вип.1(7).–Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/2009-1/09_mtmno.htm
10. Меденцова Т.М. Проблема мотивації в сучасній психології / Т.М. Меденцова // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції [Наука і освіта 2004], (Дніпропетровськ, 10-25 лютого 2004р.). - Том 29. Психологія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – 92с.
11. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Пер. с англ. – СПб.: Речь, 2001. – 240 с.
12. Шаповал Т. Розвиток індивідуальності й мотиви учіння в старшому шкільному віці / Т. Шаповал // Психолог. – 2005. – № 1. – С. 3-7.
13. Щедровицкий Г. П. Мышление. Понимание. Рефлексия. - М., 2005.- 800 с.
14. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон. – М. : Просвещение, 1969. – 317 с.

Відомості про автора:

Волосождар Ольга Олександрівна – аспірантка кафедри теоретичної та консультативної психології Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

Статтю подано до друку 10.04.2015.

УДК 159.923.2-055.26

© О. В. Волошок, 2015 р.

О. В. Волошок (м. Львів)

САМОСТАВЛЕННЯ ТА ЦІННОСТІ ЖІНОК З РІЗНИМ РІВНЕМ СІМЕЙНОЇ ТРИВОГИ

Психічне здоров'я жінки є важливою проблемою в сучасній науковій психології. Самоотношение і цінності, як домінуючі компоненти в структурі особистості впливають на особистісну реалізацію і задоволеність життям. У статті наводяться результати емпіричного дослідження особистісних рис жінок з різним рівнем сімейної тривоги. Автор розкриває відмінності в рисах самоставлення і ціннісних орієнтаціях жінок з низьким і середнім рівнем нервово-психічної напруги. Жінки, яким властиві середні показники сімейної тривоги мають нижчий рівень загального самоставлення, порівняно з жінками з низьким рівнем сімейної тривоги. В кінці статті наводяться практичні рекомендації жінкам з підвищеним рівнем сімейної тривоги.

Ключові слова: особистість жінки, самоставлення, ціннісні орієнтації, сімейна тривога, нервово-психічну напругу.

Психическое здоровье женщины является важной проблемой в современной научной психологии. Самоотношение и ценности, как доминирующие компоненты в структуре личности